

KLASSEGRENZEN IN HET GEZIN
KLASSEHOMOGENITEIT EN HETEROGENITEIT
IN ZWEDEN EN GROOT-BRITTANNIE (1)

Alison E. Woodward en Håkon Leiflufud

Doordat de vrouw in steeds ruimere mate deelneemt aan het arbeidsproces en doordat de arbeidsmarkt seksueel gesegmenteerd is ontstaan er meer en meer westerse gezinnen waarin de partners individueel verschillende posities in de klassestructuur innemen. Deze klasseheterogene huishoudens gaan op een andere manier om met problemen van klasse-identiteit en met politieke actie dan klassehomogene huishoudens. In deze paper wordt de situatie onderzocht in Zweden en Groot-Brittannië, landen waarin heterogeniteit voorkomt in één op drie gezinnen met twee volwassenen.

De manier waarop het heterogene gezin zich in de twee landen manifesteert hangt af van de specifieke lokale karakteristieken van de klassestructuur, vooral wat de autonomie van de vrouw als werknemer betreft. Vrouwelijke werknemers zijn in de geïndustrialiseerde landen in verschillende mate geïnstitutionaliseerd. Hoe belangrijk het heterogene gezin voor de maatschappij is hangt bv. af van de organisatie en sterkte van de vakbonden, de lokalisatie van vrouwen in verschillende beroepen, de aanwezigheid van uitgebreide vs. beperkte loopbaanmogelijkheden, de structuur van de openbare en de privé sector, en de betekenis van het kiesgedrag.

Patronen van politieke voorkeur en klasse-identificatie verschillen in de heterogene en de homogene gezinnen, zowel in Groot-Brittannië als in Zweden, maar de Britse en de Zweedse situaties zijn niet identiek. Een gedeeltelijke verklaring doet een beroep op de specifieke sekse-, klasse- en arbeidsmarktverhoudingen in de twee landen.

1. Inleiding

Als mensen hun hart volgen, over de klassegrenzen heen, leidt dit vaak tot roddel, en soms tot literatuur (G.B. Shaw, Pygmalion; A. Strindberg, Fröken Julie). Voor de individuen zelf kan het breken van de oude stelregel 'soort zoekt soort' allerlei gevolgen hebben. Men kan zich bv. afvragen wat het effect was van de relatie van Engels met een arbeidersvrouw op zijn visies van de Engelse arbeidersklasse en zijn ideeën over het verband tussen de familie en het persoonlijk bezit (Engels 1972). Tot voor kort werd dit soort relatie, hier voortaan 'heterogeen gezin' genoemd, als een detailvraagstuk in de gezinssociologie beschouwd. Recent onderzoek over sekse en klasse heeft deze visie evenwel veranderd: in een heterogeen huishouden kan men immers theorieën testen over de autonomie van het klassebewustzijn en van de politieke identificatie van de vrouw.

Men kan van oordeel zijn dat het probleem van de klasseheterogeniteit in het huwelijk een oud probleem is, voldoende behandeld in de literatuur over sociale status. Wanneer hierin over mensen met verschillende sociale achtergronden gesproken werd, gold echter de vooronderstelling dat de gehuwde vrouw weliswaar een sociale achtergrond had, maar na haar huwelijk geen sterke onafhankelijke positie in de sociale structuur innam. Vandaag bestaat er een tendens om de vrouw, als zij tewerkgesteld is, een eigen relatie tot de arbeidsmarkt toe te schrijven. Deze relatie wordt in ons perspectief als een centraal aspect van de lokalisatie van een individu in de klassestructuur gezien. Wanneer beide partners tewerkgesteld zijn, is het te verwachten dat beide individuen verder 'schrijven' aan een eigen klasse-biografie, bestaande uit individuele ervaring op het werk en in de maatschappij en gefilterd door gemeenschappelijke ervaringen binnen het gezin. Het feit dat de partners elk een met hun arbeidsplaats verbonden identiteit kunnen hebben, leidt er ons toe de traditionele visies op het gezin als homogeen en gemakkelijk classificeerbare eenheid in de klassestructuur in vraag te stellen.

In deze paper bespreken we eerst enkele conventionele ideeën over het heterogene gezin. Daarna behandelen we een aantal recente gegevens over Groot-Brittannië en Zweden, geclassificeerd in termen van het klassemodel van E.O. Wright (1979). Deze tonen aan dat heterogene constellaties een belangrijk deel uitmaken van alle gezinnen met twee partners en dat hun voorkomen belangrijke implicaties kan hebben voor de theorievorming over de plaats van het gezin in de klassestructuur.

2. Vroeger onderzoek

In de Amerikaanse sociologie is de interesse voor het 'inter-marriage' probleem - het huwelijk over de grenzen van ras, religie, status of klasse heen - niet nieuw (Barron 1951). In een heterogene maatschappij als de Amerikaanse zag men graag een verband tussen het verschijnen van dit soort van huwelijk en het pluralistisch karakter van de maatschappij (Burgess & Wallin 1943). De ontmoeting tussen individuen van verschillende klasse werd in de eerste plaats geanalyseerd in termen van status en statusverschillen of 'de inconsistentie van status'. Men mikte op het micro-niveau van het gezin en had weinig aandacht voor de sociale structuur die aanleiding gaf tot het ontstaan van gemengde huwelijken. Men gebruikte een stratificeringsperspectief op maatschappelijke differentiatie. De positie in de maatschappij werd gemeten aan de hand van variabelen zoals onderwijs, beroepsprestige en ras. Inconsistentie van status werd belangrijk geacht voor het voorspellen van huwelijks-twisten over de rol van de partners en over de inhoud en de betekenis van het huwelijk (Pearlin 1975; Jorgensen & Klein 1979). Andere vraagstukken behandeld in het kader van inconsistentie waren partnerkeuze (Centers 1949), sociale mobiliteit na het huwelijk (Hope 1975), tevredenheid binnen het gezin, en het effect van de inconsistentie op de kinderen.

In deze aanpak werd de inconsistentie van status gezien als een ervaring van een individu. Hoewel enkele sociologen (bv. Parsons 1943, Parsons en Bales 1955) in staat

waren te extrapoleren naar het effect van inconsistente gezinnen op de maatschappij als dusdanig, lag de focus tot in de jaren zeventig op de uitdaging aan het inconsistente gezin om te weerstaan aan de inherente spanningen en om te overleven. Dat een inconsistentie in status een probleem kon zijn voor klasse-analyse en niet alleen voor gezinssociologie, werd slechts sporadisch benadrukt.

Vanaf de jaren zeventig verschenen studies waarin gekeken werd naar de externe omstandigheden die de inconsistentie bepaalden (Blau 1977; Blau & Schwarz 1984). Het inconsistente gezin werd in een structureel perspectief gezien als een entiteit die inspeelt op de regels van een ruimer sociaal en economisch geheel. Een dergelijke aanpak met betrekking tot Nederland is te vinden in Sixma en Ultee (1983), die argumenteren dat het verschijnen van het qua opleiding heterogeen gezin structureel afgedwongen werd door verschillende mannelijke en vrouwelijke onderwijsiërarchieën.

De twee perspectieven, de aanpak van het 'huwelijksbureau' dat zegt dat partners met een gelijkaardige achtergrond een hogere kans op huwelijksgeluk hebben, en de aanpak die het gezin ziet als een organisatie die door haar omgeving gestructureerd wordt, bestonden gedurende enige tijd naast elkaar. Stilaan doofde de algemene belangstelling voor de inconsistentie van status echter uit.

In de jaren tachtig werd in Groot-Brittannië het debat heropend, deels omdat de veranderende rol van de vrouw allerlei belangrijke vraagstukken in de sociologie in een nieuw daglicht stelde (Acker 1973), deels omdat het gezin met twee inkomens een uitdaging vormde voor traditionele studies over stratificatie. Het oude probleem van het statusinconsistente gezin dook nu op in het 'debat over de analyse-eenheid'. De studie van het heterogeen gezin leidde tot het in vraag stellen van het idee dat het gezin in de klassestructuur geïnclassificeerd moet worden in termen van de klassepositie van de belangrijkste verdiener (2). Wel brengen sommige bijdragen

in deze discussie ons terug naar het begin. Zo is het eerste boek over de heterogene gezinnen (McRae 1986) vooral gewijd aan de manier waarop ze het probleem van hun heterogeniteit proberen op te lossen - een terugkeer naar de micro-problematiek.

3. Het 'cross-class' gezin

In deze paper bekijken wij het gezin als een eenheid in een bepaalde sociale structuur. Evenzo beschouwen wij de plaatsen in de klassestructuur als gegenereerd door de sociale relaties van produktie. Een sociale structuur heeft in de theorie van Wright (1979) ook non-klasse posities, gedefiniëerd door de relaties van o.m. gender, ethniciteit, en familie. Ons onderzoek laat zien dat het heterogene gezin niet gewoon een gevolg is van het feit dat individuen gefascineerd raken door het andere en verleid worden door een partner van de andere sociale klasse. Het heterogene gezin wordt ook bepaald door het samenspelen van de klassestructuur en de seksuele segmentatie van de arbeidsmarkt. Verder suggereren we, op basis van een vergelijking van het heterogene gezin in Groot-Brittannië en Zweden, dat de specifieke eigenschappen van de heterogene constellaties, inclusief hun belang in de wereld van de politiek, in verband staan met algemene eigenschappen van de klassestructuur in de twee samenlevingen.

Doordat vrouwen in vele kapitalistische westerse landen in andere gedeelten van de arbeidshiërarchie belanden dan mannen, leidt de stijgende deelname van de vrouw aan het arbeidsproces tot een stijging van het aantal heterogene gezinnen. Hoe groot dit aantal is hangt natuurlijk van de herkenningscriteria af. Als klasse gezien wordt in een strenge of restrictieve Marxistische theorie worden de relaties van produktie centraal geacht. De tegenpolen zijn dan de eigenaars van de produktiemiddelen en de verkopers van arbeidskracht of werknemers. Dus is in een streng bipolair marxistisch model een gezin heteroog wanneer een kapitalist of eigenaar van produktiemiddelen gehuwd is met een werknemer. Hieronder

valt 1/10de van alle gezinnen met twee partners in Scandinavië en Groot-Brittannië (Leiulfsrud & Woodward 1989: 77). Een veel ruimere definitie van een heterofoon gezin is die van Marshall e.a. (1986). In navolging van Wright gebruiken zij een zestal klasseposities. De drie basisposities zijn de eigenaars van produktiemiddelen (kapitalisten en petite bourgeoisie) en de arbeiders. Verder zijn er posities met ingebouwde contradictie, met name de managers, de kleine werkgevers en de zogenaamde semi-autonomen (bv. aangestelde kaderleden). Beslissend voor de classificatie van een positie zijn het bezitten van produktiemiddelen en de graad van autonomie. In het perspectief van Wright zijn de posities in de klassestructuur een functie van het produktieproces. Een gezin is voor Marshall e. a. heterofoon wanneer de partners in twee verschillende klasseposities staan. Dit betekent bv. dat een manager getrouwd met een zelfstandige architecte een heterofoon gezin vormt.

Voor de doeleinden van ons artikel kiezen we voor een derde maar nog steeds Marxistische definitie. Hierin stellen wij de arbeidersklasse tegenover de vijf andere klassen (3). Met deze definitie willen we de twee-partner-huishoudens afzonderen waarin beide partners een inkomen hebben, de ene lid is van de arbeidersklasse en de andere niet. Dit bijzondere type van heterofoon gezin noemen we 'cross-class'. In deze visie wordt een gezin waarin een van beide partners onbetaald huiswerk doet als homogeen beschouwd.

We spreken van een *traditioneel* cross-class huishouden zo de vrouw een lagere klassepositie inneemt dan de man (bv. werkvrouw of fabrieksarbeidster gehuwd met bedrijfsleider). Dit type is numeriek dominant. In een *niet-traditioneel* cross-class gezin neemt de vrouw de hogere positie in (bv. hoofdverpleegster gehuwd met aangestelde automechanicus). Tabel 1 illustreert de distributie van heterogene gezinnen in vier landen.

Op het eerste gezicht is de situatie in de vier landen gelijkaardig. Homogeen huishoudens zijn dominant, ongeveer 1/3de van alle gezinnen met twee partners zijn

KLASSEGRENZEN IN HET GEZIN

Tabel 1: Klassecompositie van gezinnen met twee volwassenen naar tewerkstelling van de partner en naar traditionele en niet-traditionele klassecombinaties. Gegevens van de Zweedse, Noorse, Finse en Britse National Class Studies. Percentages.

	Zweden	Noorwegen	Finland	UK
<u>A. Klassecompositie: alle gezinnen</u>				
Homogene	56	54	61	61
Cross-class (één partner in de arbeidersklasse)	32.5	34	29	27.5
Andere heterogene	11.5	12	10	11.5
TOTAAL	100	100	100	100
<u>B. Traditionele/niet-traditionele cross-class</u>				
Traditionele cross-class (vrouw in de arbeidersklasse)	26	28	20	20
Niet-traditionele cross-class (man in de arbeidersklasse)	6.5	6	9	7.5
TOTAAL VAN ALLE GEZINNEN	32.5	34	29	27.5
<u>C. Homogene gezinnen: tewerkstelling van de partner</u>				
Beiden tewerkgesteld	70	--	73	54
Eén van beiden tewerkgesteld	30	--	27	46
TOTAAL	100	--	100	100
<u>D. Cross-class gezinnen</u>				
Traditionele cross-class	81.5	83	68	72.5
Niet-traditionele cross-class	19.5	17	32	27.5
TOTAAL	100	100	100	100
N =	846	1267	719	918

Bronnen: Gegevens van de "Comparative Project on Class Structure and Class Consciousness. Zie Wright 1979, 1985; Colbjørnsen et. al. 1987, Marshall et.al. 1988, en Ahrne, et. al. 1985.

homogeen arbeidersklasse, en ongeveer 1/3de zijn cross-class. Toch zijn er interessante verschillen. Zo heeft bv. Groot-Brittannië het laagste percentage cross-class gezinnen. Nu is het zo dat Groot-Brittannië van de vier landen in Tabel 1 ook de laagste graad van vrouwelijke deelname aan het arbeidsproces heeft. In het algemeen stellen wij als hypothese dat het aantal cross-class gezinnen stijgt naar gelang er meer vrouwen op de arbeidsmarkt stappen en deze meer seksueel gesegmenteerd is.

Cross-class gezinnen zijn niet enkel sociologisch gezien interessant voor wat ze ons kunnen vertellen over de relatie tussen de vrouwelijke deelname aan het arbeidsproces en de classesituatie binnen het gezin. Ze kunnen ons ook iets leren over het gedrag van individuen buiten de gezinsgrenzen. Voor wat kiesgedrag en subjectieve klasse-identificatie aangaat, ageren individuen in cross-class constellaties anders dan die in homogene constellaties. Dit is voor diverse landen aangetoond (4), maar de precieze vormen die deze verschillen aannemen en de verklaring hiervoor zijn verbonden met de variatie in de nationale klasse-, sekse-, en arbeidsstructuren.

Als cross-class gezinnen zich anders gedragen dan homogene gezinnen, dan mag men redelijkerwijs aannemen dat een toename van de cross-class gezinnen een rol kan spelen in veranderingen op diverse niveaus, inclusief die van intermenselijke relaties, de structuur van het dagelijkse leven in het gezin, en de graad van ideologische en politieke polarisatie in de klassestructuur als dusdanig. De discussie rond het cross-class gezin mag zich dus niet beperken tot het micro-niveau van het gezin.

Om het sterke effect van de seksueel gesegmenteerde arbeidsmarkt op het gezinsleven te begrijpen is het nodig de analyse op een nationaal niveau uit te voeren. Hoewel we het belang van de persoonlijke vrijheid in de partnerkeuze niet willen onderschatten, is het toch zo dat het verschijnen van cross-class gezinnen in de moderne westerse maatschappij door de seksuele segmentering van

de arbeidsmarkt, zowel vertikaal als horizontaal, onvermijdelijk is. Als bv. de arbeidersklasse meer en meer vervrouwelijkt wordt, dan is de kans groter dat een vrouw die in de arbeidersklasse gelokaliseerd is een man van een andere klasse huwt. Zo ook moeten mannelijke managers, voor zover vrouwen uit managerposities geweerd worden, hun partner in een andere klasse zoeken.

4. De situatie in Zweden en Groot-Brittannië

Voor een studie van het cross-class gezin en de implicaties voor de klassestructuur vormen Zweden en Groot-Brittannië een interessant contrastpaar. Enerzijds zijn beide landen gekenmerkt door een binnen Europa relatief hoge graad van klassebewustzijn, zichtbaar in bv. de consistentie van het kiesgedrag en het belang van vakbonden. Anderzijds is de vrouwelijke deelname aan het arbeidsproces in Zweden veel meer geïnstitutionaliseerd en beschermt de Zweedse wetgeving de deeltijdse werknemer beter. Verder ligt het percentage van vrouwelijke tewerkstelling in Zweden zeer hoog: 70% van alle vrouwen tussen 15 en 64 zijn tewerkgesteld. Voor Groot-Brittannië geldt een percentage van 57% (OECD 1984).

Een analyse van de structuur van de cross-class gezinnen in Zweden en Groot-Brittannië toont dat het voorkomen van deze gezinnen niet willekeurig is, maar gestuurd wordt door specifieke factoren in de respectieve arbeidsmarkten.

Gezien het feit dat Zweden op het gebied van de gelijke behandeling van man en vrouw heel ver staat (Ruggie 1984) zou men bv. verwachten dat het percentage niet-traditionele cross-class gezinnen in Zweden hoger is dan in Groot-Brittannië. Dit is niet zo, en een aantal factoren helpen ons verklaren waarom. Het blijkt dat er in Zweden relatief gezien minder vrouwelijke managers zijn dan in Groot-Brittannië (5). Dit komt gedeeltelijk omdat het intern rekruteren en opleiden van managers in de Zweedse firma's minder goed uitgebouwd is dan in Angelsaksische en internationale firma's. Verder is aangetoond dat Zweedse organisaties in het algemeen, zowel in

de openbare als in de privé sector, minder hiërarchisch zijn en minder leidinggevende posities hebben dan organisaties in vele andere landen (Melin 1987; Ahrne e.a. 1985; Ahrne e.a. 1988: 52-53). Ahrne & Wright (1983) beweren dat Zweden weinig 'lower-level-supervisors' heeft, omdat Zweden er met haar lange traditie van 'semi-corporatism' in geslaagd is het leiding geven in de organisatie van het werk te integreren. Groot-Brittannië, Canada en de VS vertrouwen vaker op 'machtspiramides' (Hofstede 1983) en grote aantallen individuen hebben de supervisie van andere individuen als opdracht. In Groot-Brittannië zijn de hiërarchische structuren duidelijk zichtbaar en zijn de carrières goed uitgetekend. De Zweedse vrouw heeft door het beperkter aantal lagere machtsposities en de minder duidelijke loopbaanprofielen minder kans om aan de top te geraken. Het resultaat is dat Groot-Brittannië meer vrouwen in leidinggevende posities heeft dan men zou verwachten.

Een ander element ter verklaring van het hogere percentage niet-traditionele cross-class gezinnen in Groot-Brittannië is dat de Britse vrouwen die beslissen hun carrière niet te onderbreken omwille van kinderen meer in hoge posities werkzaam zijn dan in lage (Martin & Roberts 1984). In Zweden is die onevenredigheid er niet: alle vrouwen keren gemakkelijk terug naar de arbeidsmarkt (Gladh & Gustavsson 1981).

Of het percentage niet-traditionele cross-class gezinnen in Groot-Brittannië groter zal blijven dan in Zweden is moeilijk te voorspellen. Enerzijds werken er in Groot-Brittannië meer vrouwen in de privé sector dan in Zweden (zie bijlage 1). Een aantal van deze Britse vrouwen komt daarom in aanmerking voor de vooral in de privé sector bestaande managervormende programma's (6). Anderzijds laat Tabel 1 zien dat er in de homogene Britse gezinnen zeer veel thuisblijvende vrouwen zijn. Doen deze vrouwen hun intrede op de arbeidsmarkt, dan kunnen we misschien een stijging van de traditionele cross-class constellaties verwachten.

5. Gezinnen en socio-politiek beeld (7)

De verschillen in de proporties van cross-class gezinnen in Groot-Brittannië en Zweden deden ons beweren dat de structuur van de arbeidsmarkt (aan- vs. afwezigheid van machtspiramides, promotiekansen en segmentering) belangrijk is voor het verklaren van het verschijnen van cross-class gezinnen. De vraag is of de individuen in deze gezinnen zich anders gedragen dan de individuen in homogene gezinnen.

De Zweedse gegevens geven hierop een positief maar soms toch ambigu antwoord. Kiesgedrag, verdeling van de huishoudelijke arbeidstaken, en bereidheid actief lid te zijn van een vakbond blijken in de twee gezinsconstellaties te verschillen (Leiulfsrud & Woodward 1989, Woodward & Leiulfsrud 1987).

In Groot-Brittannië werd de vraag eerder gesteld in verband met de autonomie van de vrouw binnen het gezin. De discussie begon rond de vraag of een classificatie van gezinnen waarin de klasse van de vrouw meespeelt andere resultaten laat zien dan een classificatie waarin de klasse van de vrouw geen rol speelt (zie Crompton & Mann 1986; Bonney 1988; Abbott & Sapsford 1987). Sommigen, waaronder Marshall e.a. (1988) en Eriksson (1984), beweren dat de klasse van de vrouw geen belangrijke nieuwe informatie geeft wat betreft het voorspellen van het kiesgedrag van de vrouw en de manier waarop zij zich met een politieke partij identificeert. De analyse van Marshall e.a. (1988) was evenwel niet gebaseerd op het door ons hier gebruikte klassemodel van Wright (1979). Concluderend stellen we dat onze vraag voor wat Groot-Brittannië betreft uiteenlopende antwoorden kende.

In wat volgt zijn we vooral geïnteresseerd in wat we 'socio-politiek beeld' noemen. In vele studies gaat de aandacht ofwel naar subjectieve klasse-identificatie ofwel naar politieke sympathieën, maar in de nu volgende analyse combineren we ze (8). We onderscheiden drie socio-politieke beelden. Een individu met een socio-politiek beeld van de *arbeidersklasse* combineert een

voorkeur voor de socialistische partij met een self-identificatie als behorende tot de arbeidersklasse. Een individu met een *ambivalent* socio-politiek beeld kiest voor een politieke partij die geassocieerd is met de ene kant van de klassegrens, maar rekent zichzelf tot de andere kant. Een individu dat kiest voor een bourgeois partij en zich niet tot arbeidersklasse rekent heeft een *bourgeois* beeld.

In deze paper kijken we voornamelijk naar de individuen met het socio-politiek beeld van de arbeidersklasse. Gezien de verschillen in politieke partijen zijn Zweden en Groot-Brittannië niet onmiddellijk vergelijkbaar. Tot de groep van individuen met het beeld van de arbeidersklasse horen in Zweden degenen die sympathie hebben voor een socialistische partij (SAP of VPK), in Groot-Brittannië degenen die voor Labour of Alliance kiezen (9). Deze operationalisatie is eerder genereus. Toch menen wij dat ze voor de huidige analyse bruikbaar is.

Zoals te verwachten voor twee landen met een kiesgedrag dat in hoge mate met sociale klasse samenhangt is er een verband tussen positie in de klassestructuur en socio-politiek beeld. Dit geldt zowel voor mannen als vrouwen en we vinden weinig sekseverschillen.

Het verband tussen klasse en socio-politiek beeld is het sterkst voor homogene gezinnen. De individuen in cross-class constellaties wijken af van de individuen in homogene situaties op de componenten van de index (10). Met gebruik van de index zien we een verschil tussen homogene en heterogene situaties voor alle individuen behalve voor de mannen van de arbeidersklasse. Voor individuen in homogene arbeidersklassegezinnen zijn de cijfers van de twee landen vrij vergelijkbaar. Zweden heeft een iets sterker overlapping tussen het beeld en de positie van de arbeidersklasse. Individuen in cross-class gezinnen hebben een grotere neiging om zich met een van buiten af gezien incongruent socio-politiek beeld te identificeren.

Ook al zijn de cijfers niet volledig vergelijkbaar, toch illustreren ze het belang van cross-class gezinnen voor

de politieke sociologie. Het cross-class gezin zou de polarisatie in de klassestructuur kunnen verzwakken. Men kan speculeren dat cross-class gezinnen het klassebepaald kiesgedrag kunnen veranderen - een mogelijke verklaring voor recente Britse kiesresultaten (Crewe 1987a, 1987b), die een verhoging in 'klasse-ontrouw' kiesgedrag toonden.

6. Cross-class constellaties

Op het eerste gezicht bieden tabellen 2 en 3 steun voor conventionele ideeën over het politieke gedrag, ideeën die vertrekken bij de man als de indicator van de politieke voorkeur van het gezin. In geen van beide landen vinden we significante verschillen in klasse-ideologie tussen mannen uit de arbeidersklasse in homogene en in cross-class gezinnen. Maar de mannen buiten de arbeidersklasse en gehuwd met vrouwen van de arbeidersklasse blijken te verschillen van de mannen in homogene middenklasse constellaties. Dit is het duidelijkst in het Britse materiaal (38 tegenover 14,5).

Wat de tewerkgestelde vrouwen betreft, tabellen 2 en 3 tonen dat zij hun familiesituatie consequenter reflecteren dan mannen. Dit geldt voor de twee landen. In homogene situaties (cellen a-g; e-k) zijn vrouwen even gepolariseerd als, en in Zweden zelfs meer gepolariseerd dan mannen. In de cross-class situatie (cellen j, h) is de autonome gepolariseerde positie van de vrouw (d.w.z. congruent met haar eigen klassepositie) moeilijker te vinden (11).

We besluiten dus dat er tussen mannen en vrouwen in homogene gezinnen weinig verschil in socio-politiek beeld bestaat. Een tweede besluit is dat het voor het beeld van *mannen uit de arbeidersklasse* weinig uitmaakt of ze in homogene dan wel cross-class gezinnen leven. Ten derde, het socio-politiek beeld van de vrouwen en dat van de *mannen in de middenklasse* blijkt in verband te staan met hun gezinsconstellatie (homogeen of cross-class).

Tabel 2: Zweedse National Class Study 1980: Klassepositie van individu en partner. Percentage voor het socio-politiek beeld van de arbeidersklasse*

	<u>Klasse van de partner</u>			
	Arbeiders- klasse	Midden- klasse	Niet tewerkgesteld**	
<u>Mannelijk respondent</u>				
Arbeidersklasse	66.5 (a)	61 (b)	69.5 (c)	
Middenklasse	29 (d)	19 (e)	56.5 (f)	
<u>Vrouwelijk respondent</u>				
Arbeiders klasse	75 (g)	41 (h)	(61.5) (i)	
Middenklasse	55.5 (j)	14 (k)	(57) (l)	

Aantal respondenten:

Mannelijk = a)87; b)18; c)46; d)76; e)57; f) 30

Vrouwelijk = g)88; h)54; i)13; j)18; k)64; l) 7

*Socio-politiek beeld van de arbeidersklasse in Zweden = identificatie met de arbeidersklasse + sympathie of sterke sympathie voor een socialistische partij (SAP/VPK)

**Niet tewerkgesteld = werkeloze, gepensioneerde, student(e), huisvrouw, -man

KLASSEGRENZEN IN HET GEZIN

Tabel 3: Britse National Class Study 1984: Klassepositie van individu en partner. Percentage voor het socio-politiek beeld van de arbeidersklasse*

	<u>Klasse van de partner</u>					
	Arbeiders- klasse		Midden- klasse		Niet tewerkgesteld	
<u>Mannelijk respondent</u>						
Arbeidersklasse	57	(a)	68.5	(b)	63	(c)
Middenklasse	38	(d)	14.5	(e)	28	(f)
<u>Vrouwelijk respondent</u>						
Arbeidersklasse	57	(g)	33	(h)	(--)	(i)
Middenklasse	58.5	(j)	23	(k)	(--)	(l)

Aantal respondenten:

Mannelijk = a)82; b)19; c)59; d)55; e)41; f)79

Vrouwelijk = g)74; h)55; i)5; j)29; k)52; l)2

*Socio-politiek beeld van de arbeidersklasse in Groot-Brittannië = identificatie met de arbeidersklasse + kiezen voor Labour/Alliance (Social Liberal Democrats 1988)

Het derde besluit suggereert dat er voor sommige individuen zoiets bestaat als een 'gezins-' of 'partner-effect'. Is het mogelijk dat de gezinstoestand een individu beïnvloedt in de manier waarop hij/zij zijn/haar klasse en politieke sympathie inschat? Op deze mogelijkheid werpt tabel 4 enig licht.

In tabel 4 gebruiken we een zeer eenvoudige multi-variabele analyse (effectanalyse). Verschillen staan in percentages uitgedrukt. De tabel toont dat in Zweden en in Groot-Brittannië de klassepositie van de man diens socio-politiek beeld goed voorspelt. Meer dan 1/3de van de verschillen bij de mannen kunnen verklaard worden door de klasse van de man. (40 tegenover 36.5).

Bij de vrouw is de situatie veel ingewikkelder. De klassepositie van de vrouw heeft in Groot-Brittannië een heel kleine verklarende kracht (4%); in Zweden is de verklarende kracht groter (17.5%) (12). Belangrijk is dat zelfs als de man een betrouwbaar referentiepunt blijkt voor de positie van het gezin als geheel, men niet kan verwachten dat dit zo zal blijven. Een recente studie met Amerikaanse gegevens voor de periode 1974-1985 toont dat als de vrouw meer met haar arbeid verbonden wordt (vastbenoemd, voltijds), haar klasse-identificatie individualistischer wordt. Zo blijken getrouwde Amerikaanse vrouwen die voltijds werken hun subjectieve klasse-identiteit meer en meer te bepalen in functie van hun eigen positie en kwalificaties (vooral opleiding) (Davis & Robinson 1988).

7. De rol van de arbeidsmarkt in de vorming van een autonoom beeld voor vrouwen

Tot nu toe hebben wij gezien dat zelfs als vrouwen tewerkgesteld zijn, hun eigen klasse-positie slechts een beperkte invloed blijkt te hebben op hun subjectieve klasse-identificatie en politieke keuze. We weten dat vrouwen op een andere manier dan mannen aan het arbeidsproces deelnemen. Die specifieke situatie heeft waarschijnlijk een invloed op de aanwezigheid van een autonoom socio-politiek beeld. In wat volgt onderzoeken

Tabel 4: Zweedse en Britse National Class Studies (1980/1984): Gezins-en seksebetrokken effecten (gemiddeld verschil in percentages) op het socio-politiek beeld van de arbeidersklasse¹

	Zweden	Groot-Brittannië
Klasse-effecten ² (TOTAAL)	31.5	20.4
1) Klasse-effect: man	(40)	(36.5)
2) Klasse-effect: vrouw	(17.5)	(4)
Sekse-effecten ³	2.5	1.6
Partnereffecten ⁴	22.8	17.9
Cross-class effecten ⁵	3	2.3

¹ Effectenanalyse. Het effect is het gemiddeld verschil in percentages gebruikt om de effecten van één variabele uit te drukken terwijl andere variabelen constant gehouden zijn. Een gelijkaardige aanpak is die van Hernes and Knudsen (1987). Voor een beschrijving van deze techniek, zie Coleman (1964) en Hellevik (1977).

² Klasse-effect = gemiddeld percentage (socio-politiek beeld van de arbeidersklasse) in de arbeidersklasse minus het gemiddelde percentage in tewerkgestelden uit de middenklasse (zie tabellen 2 en 3).

³ Sekse-effect = gemiddeld percentage (socio-politiek beeld van de arbeidersklasse) bij mannen minus het gemiddelde percentage bij vrouwen (zie tabellen 2 en 3).

⁴ Partnereffect = het verschil tussen de gemiddelde waarden voor mannen en vrouwen, berekend op basis van tabellen 2 en 3.

⁵ Cross-class effecten = het gemiddelde percentage (socio-politiek beeld van de arbeidende klasse) bij respondenten in homogene klassesituaties minus de gemiddelde waarden voor respondenten in heterogene klassesituaties (arbeidersklasse minus cross-class) - (middenklasse minus cross-class). De verschillen tussen de twee gemiddelde waarden worden gedeeld door 2. (Zie tabellen 2 en 3).

we drie factoren die het vrouwelijk socio-politiek beeld kunnen beïnvloeden en die met de arbeidsmarkt te maken hebben: (i) werkuren, (ii) de vraag of de vrouw in de openbare dan wel in de privé sector werkt, (iii) vakbondsorganisatie. Werkuren geven een idee van de verbondenheid van de vrouw met haar werk. Het verschil tussen de openbare en de privé sector heeft te maken met verschillende relaties tussen werkgever en werknemer, die het klassebewustzijn kunnen beïnvloeden. Vakbondsorganisatie geeft ons ook een werktuig om de verbondenheid van de vrouw met haar werk te bepalen, en verder nemen vakbonden dikwijls een bewustmakende taak op zich, die het klassebewustzijn zou kunnen verhogen. Omwille van het feit dat wij zo weinig vrouwen hebben in niet-traditionele gezinnen, behandelen we in de analyse alleen vrouwen in de numeriek dominante traditionele cross-class gezinnen.

Voor onze specifieke landen zien we nog andere redenen om deze 3 factoren te isoleren. Het aantal werkuren is een belangrijke meetfactor van verbondenheid met het werk gezien het hoge percentage deeltijdse werknemers in zowel Zweden als Groot-Brittannië. In beide landen werken slechts iets meer dan de helft van de arbeidstersvrouwen meer dan 30 uur per week. Ook de vraag of de vrouw in de openbare dan wel de privé sector werkt is belangrijk, gegeven het feit dat er in Zweden een aanmerkelijk hoger percentage arbeidstersvrouwen in de openbare sector werken dan in Groot-Brittannië (13). De vakgroepsorganisatie is relevant omdat de Zweedse vakbeweging er - anders dan de Britse - in geslaagd is de vrouwen te mobiliseren, en wel in die mate dat er qua lidmaatschap bijna geen sekseverschillen meer bestaan (Woodward & Leiulfstrud 1987). We hebben reeds gezien dat er zich in cross-class gezinnen weinig vrouwen qua socio-politiek beeld identificeren met hun eigen positie, maar dat in Zweden de vrouwen wel iets autonomer optreden dan in Groot-Brittannië. Tabellen 5 tot 7 laten zien in welke mate de drie genoemde factoren verschillen in socio-politiek beeld bij arbeidstersvrouwen in homogene en cross-class situaties en verschillen tussen de twee lan-

den helpen verklaren. Ten eerste toont tabel 5 dat het aantal werkuren zeer belangrijk is in Zweden, maar niet in Groot-Brittannië. In Zweden lijkt het zelfs zo te zijn dat het verschil tussen voltijds werkende arbeidersvrouwen in cross-class gezinnen en arbeidersmannen nagenoeg verdwijnt (significant op het 0.5 niveau). Als wij de man hier als maatstaf nemen van congruent klassegedrag, kunnen wij concluderen dat er zich voor de Zweedse vrouw met een hogere verankering in de arbeidsmarkt (gemeten in uren) een hogere eigen identiteit ontwikkelt.

In Tabel 6 gaat het om de openbare en privé sector. Hier zijn de resultaten moeilijk te interpreteren. De privé sector blijkt het klassebewustzijn van de Zweedse vrouwen in het traditionele cross-class gezin te versterken, in vergelijking met cross-class vrouwen in de openbare sector. Dat was te verwachten, omdat in Zweden de grenzen tussen arbeiders en beheerders in de privé sector zeer duidelijk afgebakend zijn. Hetzelfde gebeurt voor cross-class vrouwen in Groot-Brittannië. Onverwacht is dat werk hebben in de privé sector het klasse-congruente socio-politieke beeld blijkt te verzwakken bij de vrouwen in de homogene gezinnen in de twee landen. In de arbeid in de openbare sector is de relatie tussen werkgever en werknemer vager dan in de privé sector. Deze relaties volgen nauwelijks traditionele klasselijnen, zelfs al is er in de arbeid vaak een overlapping tussen overheersings- en exploitatierelaties (Ahrne & Leiulfsrud 1985). Toch zijn de vrouwen in homogene situaties in de openbare sector congruenter dan hun zusters in de privé situaties. Misschien hangt dit samen met de bewustmakende rol van de vakbonden in de vrouwelijke openbare sector?

Tabel 7 brengt het effect van de vakbondsorganisatie in beeld. Deze factor schijnt de belangrijkste te zijn. In beide landen zijn er meer cross-class vrouwen die bij een vakbond aangesloten zijn die een congruent of autonoom socio-politiek beeld hebben dan vrouwen die niet aangesloten zijn.

Tabel 5: Zweedse en Britse National Class Studies (1980/1984): Percentages van socio-politiek beeld van de arbeiderklasse bij vrouwen uit de arbeidersklasse in homogene en heterogene gezinnen naar voltijdse of deeltijdse tewerkstelling

	<u>Zweden</u>	<u>Groot-Brittannië</u>
<u>Voltijds</u> (>30 uur/week)		
a) Arbeidersklasse	82	59
b) Traditionele cross-class	54	33
c) Totaal percentage	71.5	50
<u>Deeltijds</u> (29 uur of minder/week)		
d) Arbeidende klasse	68.5	60
e) Traditionele cross-class	25	37
f) Totaal percentage	51	48

Aantal respondenten:

Zweden = a)46; b)28; c)74; d)35; e)24; f)59.

Groot-Brittannië = a)39; b)21; c)60; d)25; e)27; f)52.

KLASSEGRENZEN IN HET GEZIN

Tabel 6: Zweedse en Britse National Class Studies (1980/1984): Percentages van socio-politiek beeld van de arbeiderklasse bij vrouwen uit de arbeidersklasse in homogene en heterogene gezinnen naar de tewerkstelling in de openbare of privé-sektor

	<u>Zweden</u>	<u>Groot-Brittannië</u>
<u>Openbare sector</u>		
a) Arbeidersklasse	79.5	66.5
b) Traditionele cross-class	37	22
c) Totaal percentage	62	49
<u>Privé sector</u>		
d) Arbeidersklasse	71.5	51
e) Traditionele cross-class	62	38
f) Totaal percentage	62.5	45

Aantal respondenten:

Zweden = a)39; b)27; c)66; d)49; e)26; f)75.

Groot-Brittannië = a)27; b)18; c)45; d)47; e)37; f)84.

Tabel 7: Zweedse en Britse National Class Studies (1980/1984): Percentages van socio-politiek beeld van de arbeiderklasse bij vrouwen uit de arbeidersklasse in homogene en heterogene gezinnen naar het lidmaatschap van een vakbond

---

	<u>Zweden</u>	<u>Groot-Brittannië</u>
<u>Leden</u>		
a) Arbeidersklasse	87	62.5
b) Traditionele cross-class	46	43.5
c) Totaal percentage	69.5	54.5
<u>Niet-leden</u>		
d) Arbeidersklasse	(36)	52.5
e) Traditionele cross-class	(27)	25
f) Totaal percentage	32	40.5

Aantal respondenten:

Zweden = a)76; b)39; c)115; d)11; e)11; f)22.

Groot-Brittannië = a)32; b)23; c)55; d)42; e)32; f)74.

Tabel 8: Zweedse en Britse National Class Studies (1980/1984): Vrouwen uit de arbeidersklasse in homogene en heterogene gezinnen. Tewerkstellingseffecten¹ (verschil in gemiddeld percentage) op het socio-politiek beeld van de arbeidersklasse

	<u>Zweden</u>	<u>Groot-Brittannië</u>
a) Tijdseffect	21.6%	3 %
b) Sectoreffect	0.6%	0.2%
c) Vakbondseffect	(35 %) ²	14.2%

¹ Effecten = de verschillen in gemiddeld percentage drukken het effect uit van één variabele; de andere variabelen zijn constant gehouden. De verschillende effecten zijn berekend als de gemiddelden van elke waarde (bv. voltijds vs. deeltijds). De twee gemiddelde waarden worden daarna afgetrokken. De oorspronkelijke cijfers voor de waarden staan in tabellen 5 tot 7.

² Weinig gegevens, maar gesyndiceerdheid lijkt duidelijk van belang te zijn.

Tabel 8 vergelijkt de drie variabelen en het grote belang van de vakbondsorganisatie voor een klasse-congruent socio-politiek beeld komt zo duidelijker naar voren.

8. Interpretatie en bedenkingen

Tot nu toe lijkt de analyse te suggereren dat het probleem van vrouwen in het gezin en hun maatschappelijke identificatie nauwelijks gereduceerd kan worden tot een kwestie van 'gezins-' of 'partner-effecten', zelfs al is de gezinsconstellatie belangrijker voor vrouwen dan voor mannen. Andere factoren, die bijvoorbeeld te maken hebben met de arbeidsmarkt, versterken of verzwakken de politieke of ideologische posities van individuen. Als we alleen naar de individuele klassepositie kijken is het nog wel zo dat de gezinssituatie een belangrijke rol speelt in de vorming van het socio-politiek beeld van de vrouw, maar in een land als Zweden is dit partner-effect (tenminste in verband met politiek) aan het verdwijnen.

In Zweden zien wij dat vrouwen uit de arbeidersklasse die samenwonen met mannen uit de middenklasse in hun politieke sympathie onafhankelijker staan dan in hun klasse-identiteit. Een mogelijke verklaring (Leiulfsrud & Woodward 1989) is dat Zweedse vrouwen hun politieke voorkeur als een privé zaak zien - en niet als een familiezaak. Misschien beschouwen ze hun klasse-identiteit, met enige ambivalentie, als een deel van hun identiteit als gezinslid. In Groot-Brittannië vinden we het omgekeerde: cross-class arbeidersvrouwen hebben een onafhankelijke visie over hun klasse-identiteit, maar aarzelen in hun politieke sympathie en weerspiegelen dikwijls de echtgenoot. Een mogelijke verklaring is dat arbeid in Zweden meer gepolitiseerd en geïndividualiseerd is dan in Groot-Brittannië. Deze politisering kleurt in Zweden zowel de privé als de openbare sector.

Deze verklaring kan door enkele observaties ondersteund worden. Ten eerste maakt het voor het socio-politiek beeld van de Zweedse arbeidersvrouwen nauwelijks iets uit of ze in de openbare dan wel in de privé sector

werken (Zie Tabel 6). In Groot-Brittannië ligt dat anders: tewerkstelling in de privé sector hangt voor de arbeidersvrouw blijkbaar samen met een ambivalent of zelfs bourgeois beeld, onafhankelijk van de klasse in het gezin. Ten tweede is vakbondsorganisatie, zowel in de openbare als in de privé sector, een kenmerk van de Zweedse arbeidsmarkt, een karakteristiek die Zweden duidelijk van Groot-Brittannië onderscheidt (Kjellberg 1983). Het sterke bondgenootschap tussen de Zweedse socialisten en de vakbonden moedigt er de arbeiders toe aan hun kiesgedrag als een deel van hun vakbondsactiviteit te zien, en onderstreept de verpolitieking van de arbeidsplaats.

Deze interpretatie staat niet noodzakelijk in tegenstelling tot het gegeven dat de Zweedse cross-class arbeidersvrouwen minder vaak aan hun klasse-identiteit vasthouden dan de arbeidersvrouwen in homogene situaties. Het klasseconcept wordt in de Zweedse politieke propaganda weliswaar levend gehouden, maar lijkt voor de subjectieve klasse-identificatie niet beslissend te zijn (Tabel 7). In Groot-Brittannië is het klasseconcept op een concretere manier zichtbaar, niet alleen in de propaganda van Labour, maar ook in het dagelijks leven. Hier denken wij aan de nog steeds bestaande sterke klasse-verschillen in taal, woonsituatie en opleiding, die dikwijls verband houden met de situatie van het gezin. Misschien zijn deze gezinsgerelateerde factoren belangrijker dan de puur arbeidsgelateerde factoren in de beslissingen rond subjectieve klasse-identiteit en politiek.

Dat het al of niet aangesloten zijn bij een vakbond de belangrijkste van de drie hierboven besproken factoren is die het "gezins-effect" bij vrouwen beïnvloeden, mag geen verwondering wekken. In beide landen is er een sterke binding tussen vakbonden en politieke partijen van de arbeidersklasse. Beslist een individu om geen vakbondslid te zijn, dan kan dit in beide landen als een politieke daad gezien worden, gericht tegen de vakbond maar ook tegen de socialistische partij. De Zweedse vakbonden zijn erin geslaagd vrouwen te werven, de Britse

veel minder. In het begin van de jaren 80 was in Zweden 84% van de tewerkgestelde arbeidersvrouwen bij een vakbond aangesloten, terwijl dat in Groot-Brittannië slechts 44% was. In Zweden lijkt politiek eerder verbonden te zijn met de werkplaats dan met het gezin. Gezien door de filter van de georganiseerde arbeidsplaats wordt een politiek probleem geen probleem voor een bepaald individu met een bepaald gezin, maar wel één voor de kollektiviteit.

Wat er verder nog voor pleit om te mogen aannemen dat de Zweedse arbeidersvrouw een autonomere klassepositie inneemt, is dat werk een belangrijk element is van de identiteit van de moderne Zweedse vrouw, alleen al omdat de overgrote meerderheid min of meer permanent tewerkgesteld is. Als vrouwen nu dezelfde verankering in de arbeid kennen als mannen, dan impliceert dit een veranderde context voor politiek en klasse-actie.

9. Conclusie

Het heterogene gezin is een resultaat van het feit dat steeds meer vrouwen autonome klasseposities bekleden, gebaseerd op hun tewerkstelling. Individuen in heterogene gezinnen verschillen van hun tegenhangers in homogene gezinnen qua klassebewustzijn en politiek gedrag. Een maatschappij gebouwd op individuen in klasse-homogene situaties wordt in een door klasse gepolariseerde politieke arena weerspiegeld. Met klasse-heterogeniteit kan een nieuwe politieke situatie ontstaan, die mogelijkheden biedt tot nieuwe allianties en tot het verdwijnen van oude polarisaties.

Om de veranderingen in de gezinsconstellaties te begrijpen is idealerwijze een dubbele aanpak nodig. Enerzijds is er de op het gezin toegespitste micro-aanpak. Hierin wordt het gezin benaderd als een arena waarin individuen met mogelijk verschillende klasseposities elkaar benaderen en beïnvloeden. In een homogeen gezin kan dit het klassebewustzijn versterken, in een heterogeen gezin verzwakken. Deze aanpak is te vinden in het meer kwalitatieve werk van McCrae (1986) en Leiulfstrud &

Woodward (1987, 1989). Anderzijds laat vooral een cross-culturele aanpak zien dat men ook buiten het gezin moet kijken, naar de manier waarop een gezin beïnvloed wordt door de structuur van de maatschappij en de aard van de arbeid.

VOETNOTEN

- (1) Deze paper is een herwerkte versie van Woodward & Leiulfsrud (1988). Dank aan Gordon Marshall en David Rose (beiden Essex University) voor het ter beschikking stellen van de Britse gegevens, het NFWO voor een reiskrediet dat het Woodward mogelijk maakte de zomer van 1988 aan de universiteit van Uppsala door te brengen, en A. De Schrijver en J. van der Auwera voor hun taaladvies.
- (2) De belangrijkste bijdragen in het debat rond de analyse-eenheid verschenen in Groot-Brittannië (Abbot 1987, Dale e.a. 1985, 1987; Eriksson 1984; Goldthorpe 1983, 1984; Heath & Britten 1984; Marshall e.a. 1986; Stacey 1986; Bonney 1988; Stanworth 1984). Voor een uitgebreide bespreking van de rol van heterogene constellaties voor het verwerpen van de conventionele visie van het gezin, zie Leiulfsrud & Woodward (1987).
- (3) Hoewel er tussen de aanhangers van Wright onenigheid bestaat over de demarcatie van sommige klassen (zie Ahrne e.a. 1988: 10) is de notie van de arbeidersklasse betrekkelijk oncontroversieel: een persoon bevindt zich in een arbeidersklassepositie zo hij/zij aangesteld is, niet met toezicht belast is en geen autonomie heeft.
- (4) Duidelijke verschillen tussen homogene en heterogene constellaties komen naar voren in de analyse van het Duitse klasseproject (vooralsnog ongepubliceerd). Zie ook Wright (1986), Marshall e.a. (1986), Anderson (1986), Birkelund (1986) en Hernes & Knudsen (1987).
- (5) Zie bijlage 1.
- (6) Toen de gelijkberechtigingswetgeving in 1975 in Groot-Brittannië aanvaard werd, voelden meer en

- meer bedrijven zich gedwongen vrouwen te aanvaarden in managervormende programma's zoals Crompton (1987) ze voor het bankwezen beschreven heeft.
- (7) De Zweedse gegevens die we in deze sectie rapporteren geven een representatief beeld van de Zweedse klassestructuur. Van een steekproef van 2025 gezinnen uit de Nationale censusregisters werden 1145 gezinnen geschikt bevonden en gecontacteerd; het medewerkingspercentage was 76% (Ahrne 1982). Over de Britse gegevens is gerapporteerd in Marshall e.a. (1988). Op basis van de kiesregisters werden er in 1984 2830 gezinnen gecontacteerd; het medewerkingspercentage was 62.5%. 'As with most academic surveys of this type, voters in Northern Ireland, the Scottish Highlands and the Islands north of the Calvedonian Canal were excluded' (Marshall e.a. 1988: 288). De Britse gegevens worden hier weergegeven in termen van de classificatie van Wright (1979).
  - (8) De componenten van de index worden apart geanalyseerd in Woodward en Leiulfsrud (1988), Appendix Tabellen A-D.
  - (9) In de jaren 80 is de Labour vote versplinterd geraakt door o.a. de formatie van nieuwe partijen zoals Alliance. Sinds 1988 heet wat overblijft van Alliance 'Social Liberal Democrats'. Merk op dat onze Britse gegevens van 1984 zijn.
  - (10) Zie analyse in Woodward & Leiulfsrud (1988), verkrijgbaar van de auteurs.
  - (11) In Woodward & Leiulfsrud (1988) worden klasse-identiteit en politieke voorkeur evenwel ook als aparte factoren geanalyseerd in een appendix. Hierin wordt duidelijk dat er in Zweden in het algemeen een kleinere discrepantie tussen vrouwen in de homogene en de cross-class gezinnen is, wanneer het over de politieke voorkeur gaat. Hier lijken politieke sympathieën minder verbonden te zijn met de gezinsconstellatie. Dit is het duidelijkst voor de grote groep van vrouwen uit de arbeidersklasse die gehuwd zijn met mannen uit de middenklasse. In Groot-Brittannië lijkt de gezinsconstellatie de

politieke voorkeur sterk te beïnvloeden. Toch merken we dat Britse arbeidersvrouwen in een cross-class gezin, wat klasse-identiteit betreft, vrij dicht aanleunen bij andere arbeidersvrouwen. Zij lijken hun eigen klasse-identiteit te behouden, ook al wonen ze samen met een man die in de middenklasse hoort.

- (12) De effectenanalyse levert een duidelijke voorstelling op van de algemene besluiten van onze eerste kruistabelanalyse van de gegevens. Hoewel deze methode begrensd is, verwachten we niet dat we met andere methodes drastisch verschillend resultaten zullen krijgen.
- (13) Percentages arbeiders in de openbare sector:
Zweden arbeidersklasse: mannen:	26%	(n=287)
Zweden arbeidersklasse: vrouwen:	54.5%	(n=310)
Groot-Brittannië: arbeidersklasse: mannen:	30%	(n=211)
Groot-Brittannië: arbeidersklasse: vrouwen:	33%	(n=211)

Bijlage 1: Vrouwen tewerkgesteld in de openbare en de privé sector in Zweden en Groot-Brittannië, geclassificeerd volgens Wright (1979). Zweedse en Britse National Class Studies (1980/1984). Percentages.

VROUWEN

	<u>ZWEDEN</u>		<u>GROOT-BRITTANNIE</u>	
	Publiek	Privé	Publiek	Privé
Arbeidersklasse	52.5	47.5	34	66
Semi-autonoom	73	27	53	47
Supervisor	81	19	48	52
Manager	65	35	51	49
.....				
TOTAAL	59.5	40.5	40	60

	<u>PUBLIEK</u>		<u>PRIVE</u>		<u>ALLE</u>	
	Zweden	UK	Zweden	UK	Zweden	UK
Arbeidersklasse	57	52	76	69	64.5	62.5
Semi-autonoom	27	22	15	13	22	16.5
Supervisor	8	11	2.5	8	6	9
Manager	8	15	6.5	10	7.5	12
TOTAAL	100	100	100	100	100	100

BIBLIOGRAFIE

- ABBOTT, P. (1987), "Women's Social Class Identification: Does Husband's Occupation Make a Difference?" *Sociology* 21: 91-103.
- ABBOTT, P. en SAPSFORD, R. (1987), *Women and Social Class*. London: Tavistock.
- ACKER, J.K. (1973), "Women and Social Stratification: A Case of Intellectual Sexism". *American Journal of Sociology* 78: 936-945.
- AHRNE, G. (1982), *Report on the Swedish Class Structure. Comparative Project on Class Structure and Class Consciousness. Working Paper Nr. 4*. Madison: University of Wisconsin.
- AHRNE, G., BLOM, R., MELIN, H. en NIKULA, J. (1988), *Class and Social Organisation in Finland, Sweden and Norway*. Uppsala: Acta Universitatis Upsalien-sis, Studia Sociologica Upsaliensia, 28.
- AHRNE, G., EKERWALD, H. en LEIULFSRUD, H. (1985), *Klass-samhällets förändring*. Lund: Arkiv förlag.
- AHRNE, G. en LEIULFSRUD, H. (1985), "Familje, stat och tjänstearbete" in G. Ahrne, et. al. *Klasssamhällets förändring*. Lund: Arkiv förlag, 51-68.
- AHRNE, G. en WRIGHT, E.O. (1983), "Classes in the United States and Sweden: A Comparison". *Acta Sociologica* 26: 4 211-236.
- ANDERSEN, JORGEN GOUL. (1986), "Political Behaviour in Denmark: The Invisibility of Class and Gender". Aarhus: University of Aarhus (Manuscript) August, 1986.
- BARRON, M. R. (1951), "Research on Intermarriage: A Survey on Accomplishments and Prospects". *American Journal of Sociology* 57: 3 249-255.
- BIRKELUND, G.E. (1986), *Women's Work Challenges Class Analysis: The Case of Norway*. Comparative Project

- on Class Structure and Class Consciousness. Working Paper Nr.24. Madison: University of Wisconsin.
- BLAU, P. M. (1977), *Inequality and Heterogeneity*. New York: Free Press.
- BLAU, P. M. en SCHWARZ, J. (1984), *Cross-cutting Social Circles*. New York: Academic Press.
- BONNEY, N. (1988), "Gender, Household and Social Class." *The British Journal of Sociology* 39: 1 28-46.
- BURGESS, E. W. en WALLIN, P. (1943), "Homogamy in Social Characteristics". *American Journal of Sociology* 49: 2 109-124.
- CENTERS, R. (1949), "Marital Selection and Occupational Strata". *American Journal of Sociology*. 56: 6 530-553.
- COLBJÖRNSEN, T., BIRKELUND, G.E., HERNES, G. en KNUDSEN, K. (1987), *Klassesamfunnet på hell*. Oslo: Universitetsforlaget.
- COLEMAN, J. (1964), *Introduction to Mathematical Sociology*. New York: Free Press.
- CREWE, I. (1987a), "A New Class of Politics". *Guardian*. June 15, 9.
- CREWE, I. (1987b), "Tories Prosper from a Paradox". *Guardian*. June 16, 4.
- CROMPTON, R. (1987), "The Class/Gender/Organisation Nexus". Paper voor EGOS 8th Colloquium, Antwerp 22-24 Juli.
- CROMPTON, R. en MANN, M. (red.) (1986), *Gender and Stratification*. Oxford: Polity Press.
- DALE, A. (1987), "Occupational Inequality, Gender and Life-Cycle". *Work, Employment and Society* 1: 3 326-351.
- DALE, A. en GILBERT, G.N. en ARBER, S. (1985), "Integrating Women into Class Theory". *Sociology* 19: 384-409.

- DAVIS, N. J. en ROBINSON, R. V. (1988), "Class Identification of Men and Women in the 1970s and 1980s". *American Sociological Review* 53: February 103-112.
- ENGELS, F. (1972), *The Origin of the Family, Private Property and the State*. New York: Pathfinder.
- ERIKSSON, R. (1984), "Social Class of Men, Women and Families". *Sociology*. 18: 500-514.
- FINNISH CLASS PROJECT. (1985), *Finnish Class Project: Reality of Social Classes in Finland*. Comparative Project on Class Structure and Class Consciousness. Tampere: University of Tampere, Department of Sociology.
- GLADH, L. en GUSTAFSSON, S. (1981), *Labour market policy related to women and employment in Sweden*. Stockholm: Swedish Centre for Working Life.
- GOLDTHORPE, J.H. (1983), "Women and Class Analysis: In Defence of the Conventional View". *Sociology* 17: 465-488.
- GOLDTHORPE, J.H. (1984), "Women and Class Analysis: A reply to the replies". *Sociology* 18: 491-499.
- HEATH, A. en BRITTEN, N. (1984), "Women's Jobs Do Make a Difference: A reply to Goldthorpe". *Sociology* 18: 475-490.
- HELLEVIK, O. (1977), *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.
- HERNES, G. en KNUDSEN, K. (1987), "Gender and Class Identification in Norway". Paper, 4de samenkomst Comparative Project on Class Structure and Class Consciousness, University of Wisconsin, Madison, 14-16 augustus.
- HOFSTEDE, G. (1983), "The Cultural Relativity of Organizational Practices and Theories". *Journal of International Business Studies*. Fall, 75-89.

- HOPE, K. (1975), "Models of Status Inconsistency and Social Mobility Effects". *American Sociological Review* 40: 2 322-343.
- JORGENSEN, S. en D. KLEIN (1979), "Sociocultural Heterogamy, Dissensus and Conflict in Marriage". *Pacific Sociological Review* 22: 51-75.
- KJELLBERG, A. (1983), *Facklig organisering i tolv länder*. Lund: Arkiv.
- LEIULFSRUD, H. en WOODWARD, A. (1987), "Women at Class Crossroads: Repudiating Conventional Theories of Family Class". *Sociology* 21: 3 393-412.
- LEIULFSRUD, H. en WOODWARD, A. (1989), "Cross-Class Encounters of a Close Kind: Class Awareness and Politics in Swedish Families". *Acta Sociologica* 32: 1 75-94.
- MARSHALL, G., NEWBY, H., ROSE, D. en VOGEL, C. (1988), *Social Class in Modern Britain*. London: Hutchinson.
- MARSHALL, G., ROSE, D., VOGEL, C., en NEWBY, H. (1986), *Women in and out of Class Analysis*. Comparative Project on Class Structure and Class Consciousness. Working Paper no. 33. Department of Sociology: University of Wisconsin, Madison.
- MARTIN, J. en ROBERTS, C. (1984), *Women and Employment - A Lifetime Perspective*. London: Department of Employment. Office of Population Censuses and Surveys.
- McRAE, S. (1986), *Cross Class Families*. Oxford: Clarendon Press.
- MELIN, H. (1987), "Managers and Social Classes". Paper voor EGOS 8th Colloquium, Antwerp 22-24 juli.
- OECD (1984), *Labor Force Statistics 1962-1982*. Paris: OECD.
- PARSONS, T. (1943), "The Kinship System of the United States" in T. Parsons, *Essays in Sociological Theory*. London: Collier-Macmillan, 177-196.

- PARSONS, T. en BALES, R.F. (1955), *Family, Socialization and Interaction Process*. Glencoe, Ill.: Free Press.
- PEARLIN, L. (1975), "Status Inequality and Stress in Marriage". *American Sociological Review* 40: 344-357.
- RUGGIE, M. (1984), *The State and Working Women: A Comparative Study of Britain and Sweden*. Princeton: Princeton University Press.
- SIXMA, H. en ULTEE, W. (1983), "Trouwpatronen en de openheid van een samenleving. De samenhang tussen de opleidingsniveaus van (huwelijks)partners in Nederland tussen 1959 en 1977". *Mens en Maatschappij* 58: 2, 109-131.
- STACEY, M. (1986), "Gender and Stratification: One Central Issue or Two?" In R. Crompton and M. Mann, (red.) *Gender and Stratification*. Cambridge: Polity Press, 224-230.
- STANWORTH, M. (1984), "Women and Class Analysis: A Reply to John Goldthorpe". *Sociology* 18: 159-169.
- WOODWARD, A. en LEIULFSRUD, H. (1987), "Masculine/Feminine Organisation: Class versus Gender in Swedish Unions". Paper voor EGOS 8th Colloquium, Antwerp, 22-24 juli. Verschijnt in Stewart Clegg, (red.) *Organization Theory and Class Analysis*. Berlin: Walter De Gruyter.
- WOODWARD, A. en LEIULFSRUD, H. (1988), "Crossing Class Lines in the Family: Class Homogeneity and Heterogeneity in Sweden and Great Britain". Paper voor de Vlaams-Nederlandse Studiedagen, 8 April, Antwerpen.
- WRIGHT, E.O. (1979), *Class, Crises and the State*. London: New Left Books/Verso.
- WRIGHT, E.O. (1985), *Classes*. London: New Left Books/Verso.
- WRIGHT, E. O. (1986), *Gender, Classes and Families*. Comparative Project on Class Structure and Class Con-

sciousness. Working Paper. Madison: Department of
Sociology, University of Wisconsin.